

حجت الاسلام والمسلمین محمدامین پورامینی

سیدالشهدا علیه السلام در این روز و مفاد زیارت اربعین اهمیت دارد و باید نه با نگاه صرفاً تاریخی، بلکه نگاهی معرفت‌شناسانه همراه باشد. زیارت اربعین به قدری در پاسداشت مقام سیدالشهدا علیه السلام تأثیر داشته که زیارت اربعین که ابتدا به چند ده نفر محدود می‌شد، امروزه به حضور میلیونی زائران حسینی در کربلا تبدیل شده است. این نوشتار، ضمن آوردن زیارت اربعین، به جنبه‌های تاریخی و اعتقادی این زیارت نزد شیعیان پرداخته است.

نفر محدود می شد، امروزه به حضور میلیونی زائران تبدیل شده است. این نکته را نیز نباید از نظر دور داشت که حتی اگر جابر به کربلا نمی‌آمد، باز هم زیارت سیدالشهدا علیه السلام در روز اربعین مستحب بود؛ گرچه جابر هم یقیناً آمده است؛ چون مفاد زیارت جابر بسیار والاست و معارف عالی دارد و از این رو سعی کرد تا خود را در اربعین به کربلا برساند. پس مضمونی است که کاملاً با عمق عقاید شیعه منطبق است و نشان از کمال معرفت جناب جابر بن عبدالله انصاری دارد و بعید نیست که جابر بن عبدالله، هم اصل زیارت را و هم توصیه به زیارت در روز اربعین را از ائمه گرفته باشد و از این رو سعی کرد تا خود را در اربعین به کربلا برساند. پس زیارت اربعین و استحباب زیارت سیدالشهدا علیه السلام در روز اربعین ثابت است و بلکه به تعبیر دقیق شیخ حر عاملی شدت استحباب زیارت آن حضرت در روز اربعین ثابت است.

پس در روز اربعین دو جنبه هست: یکی اصل استحباب زیارت سیدالشهدا علیه السلام در این روز که دستور ائمه هدی است، و جنبه دیگر این است که جناب جابر در این روز موفق شد با عطیه به کربلا آید و به زیارت آن حضرت بشتابد.

منبع: مجله، فرهنگ زیارت، شماره ۱۹ و ۲۰

• پی‌نوشت‌ها

- المحاسن، ص ۴۲۰؛ الأيام الشامیة من عمر النهضة الحسینیة، ص ۴۶۷.
- قاضي نعمان مصري، دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۲۲۷.
- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۱۱۷؛ شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۷، ص ۱۲۵، ح.
- ابن‌قولویه قمی، کامل‌الزیارات، ج ۲۰۹، ص ۲۹۸.
- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۴، ص ۲۸۲، ح ۶.
- کامل‌الزیارات، ج ۲۰۸، ص ۲۹۷ و ص ۲۱۰، ح ۳۰۱.
- سید بن طاووس، کشف الغمه، ج ۱۱۲، ص ۱۱۲؛ بحار الانوار، ج ۴۵، ص ۲۵۷.
- کامل‌الزیارات، ج ۱۲۶ و ۱۲۷.
- وسائل الشیعة، ج ۱۴، ص ۴۲۸-۴۴۲.
- همان، ج ۱۲، ص ۴۵۸.
- همان، ص ۴۵۹-۴۷۹.
- همان، ص ۴۷۸، باب ۵۶ کتاب الحج ابواب مزار و مایناسبه.
- همان، ص ۴۷۸، ح ۱۹۶۴۳.
- همان، ص ۴۷۸، ح ۱۹۶۴۴.
- همان، ص ۴۷۸، ح ۱۹۶۴۵.
- شیخ مفید، المزار، ص ۵۲.
- شیخ طوسی، تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۵۲، ح ۲۰۱.
- شیخ طوسی، مصباح‌المتجهد، ج ۲، ص ۷۸۸.
- المزار، ص ۵۲.
- تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۵۲، باب ۱۶ باب فضل زیارت.
- مصباح‌المتجهد، ج ۲، ص ۷۸۸.
- وسائل الشیعة، ج ۲، ص ۴۷۸، ح ۱۹۶۴۵.
- مصباح‌المتجهد، ج ۲، ص ۷۸۸.
- سید بن طاووس، اقبال‌الاعمال، ج ۳، ص ۱۰۰.
- علامه حلی، منتهی‌المطلب، جلد ۱۳، ص ۲۹۵.
- المزار، ص ۱۸۷.
- تقی‌الدین ابراهیم کفعمی، البلد‌الامین، ص ۲۷۴.
- تقی‌الدین ابراهیم کفعمی، المصباح، ص ۳۸۲.
- محمدتقی مجلسی، روضة‌المتقین، ج ۵، ص ۳۸۹.
- بحار‌الانوار، ج ۹۸، ص ۳۲۹، باب ۲۵.
- محمدباقر مجلسی، ملاذ‌الاخیار فی فهم تهذیب‌الاخیار، ج ۹، ص ۱۲۵.

شیخ مفید در کتاب مزار، «فضل زیارت الاربیین» دارد که این را بعد از «فضل زیارت امام حسین علیه السلام در روز عاشورا» قرار داده است و به همین حدیث امام حسن عسکری علیه السلام تمسک می‌کند.^{۱۹} شیخ طوسی نیز در کتاب «تهذیب الاحکام» به همین روایت تمسک می‌کند و در ضمن فضایل زیارت امام حسین علیه السلام همین روایت را می‌آورد.^{۲۰}

همچنین شیخ طوسی در «مصباح‌المتجهد» می‌فرماید: «یستحب زیارته فیه و هی زیارت الاربیین» بعد هم همین روایت امام حسن عسکری علیه السلام را بیان می‌کند^{۲۱} و سپس روایتی از امام صادق علیه السلام در کیفیت زیارت دارد که در وسائل به آن اشاره می‌کند و همه خبر و زیارت را نمی‌آورد و فقط یک جمله‌اش را می‌آورد: «السلام علی ولی الله و الحسین المظلوم الشهید، السلام علی اسیر الکربیات، وقتیل الغرّات...»^{۲۲} اما در مصباح کامل آمده است. در آن‌جا دارد که در روز اربعین و در وقت ارتفاع نهار بگو:

«السَّلَامُ عَلٰی وَلِیِ اللَّهِ وَخَبِیبِهِ، السَّلَامُ عَلٰی حَلِیلِ اللَّهِ وَتَجَبِیبِهِ، السَّلَامُ عَلٰی صَفِّیِ اللَّهِ وَآوِثِنِ صَفِیِّهِ، السَّلَامُ عَلٰی الْحُسَیْنِ الْمَظْلُومِ الشَّهِیدِ، السَّلَامُ عَلٰی اسِیرِ الْکَرْبِیَّاتِ، وَتَقْتِیلِ الْغُرَّاتِ...»^{۲۳}

این زیارت مخصوص سیدالشهداء علیه السلام در روز اربعین و معروف به «زیارت اربعین» است. سید بن طاووس نیز در «اقبال‌الاعمال» فضیلت زیارت امام حسین علیه السلام در روز بیستم ماه صفر را بیان کرده و به همان حدیث معروف امام حسن عسکری علیه السلام تمسک می‌کند.^{۲۴} علامه حلی نیز در «منتهی‌المطلب» می‌نویسد: «و یستحب زیارته یوم الاربیین من منتهی و هو العشرین من صفر» بعد هم همین روایت علامات المؤمن خمس را بیان می‌کند.^{۲۵}

شهید اول در کتاب مزار می‌گوید: «ومنها زیارة الاربیین و یوم هو العشرین من صفر»^{۲۶} و کفعمی در دو کتابش «البلد الامین» و «المصباح خود همین مطلب را آورده است. در «البلد الامین» می‌نویسد: «یستحب بالعشرین منه زیارة الحسین علیه السلام و هی زیارة الاربیین»^{۲۷} و در مصباح نیز همین مطلب را آورده است.^{۲۸}

علامه محمدتقی مجلسی (مجلسی اول) در «روضة‌المتقین» در فضل زیارت سیدالشهدا علیه السلام در روز اربعین به همین حدیث امام حسن عسکری علیه السلام تمسک می‌کند.^{۲۹} محمدباقر مجلسی صاحب بحارالانوار نیز در دو کتاب «بحارالانوار» و «ملاذ‌الاخیار» نیز چنین آورده است. در بحارالانوار زیارت اربعین را مطرح و تمسک به همین روایت امام عسکری علیه السلام دارد^{۳۰} و در ملاذ‌الاخیار (که شیخ بر کتاب تهذیب الاحکام است) نیز چنین آورده است.^{۳۱}

این که مقصود از زیارت اربعین، خصوص زیارت امام حسین علیه السلام در روز اربعین است، به سبب شواهد متعددی از بیان علما از زمان شیخ مفید و شیخ طوسی تا زمان سید بن طاووس و بعد علامه حلی، شهید اول، کفعمی، شیخ حر عاملی، مجلسی اول و دوم است که همین معنا از سخن آنان استفاده شده است و از این بالاتر، زیارت اربعین طبق فرمایش حضرت امام حسن عسکری علیه السلام از جمله علامه‌های مؤمن شمرده شده است. بنابراین شاید بتوان گفت که پیش از شهادت سیدالشهدا علیه السلام اصلاً اربعین جلوه‌ای نداشته است. اربعین به معنای پاسداشت چهلمین روز حماسه کربلا و شهادت سیدالشهدا علیه السلام و یارانش مطرح شد و دشمنان هیچ‌گاه نتوانستند آن را از بین ببرند؛ به‌گونه‌ای که زیارت اربعین که ابتدا به چند ده

ذکر شده است^۱ که در این بخش، تنها به مناسبت‌ها و ابواب آن در وسائل اشاره می‌کنیم:

استحباب تکرار زیارة الحسین علیه السلام؛ استحباب زیارة النساء؛ کراهة ترک زیارت الحسین علیه السلام؛ استحباب المشی إلی زیارة الحسین علیه السلام؛ باب استحباب الاستنابة فی زیارت الحسین علیه السلام.

• زیارت سیدالشهدا در مناسبت‌ها و حالات گوناگون

یعنی استحباب زیارت الحسین علیه السلام ولو رکب البحر»^۲ (یعنی حتی اگر ناگزیر از پی‌موند دریا با کشتی باشید، باز زیارت سیدالشهدا علیه السلام مستحب است). یا در مناسبت ها و زمان‌های خاص^۳ مانند: استحباب زیارت الحسین علیه السلام لیلة عرفة؛ فی اول رجب؛ فی النصف من شعبان؛ لیلة النصف من شعبان بکربلا؛ استحباب زیارت الحسین علیه السلام لیلة القدر؛ لیلة الفطر؛ لیلة عاشورا؛ یوم الاربیین؛ استحباب زیارت الحسین علیه السلام کل لیلة جمعة. اما در خصوص روز اربعین در جلد ۱۴ وسائل الشیعه^۴ این باب را می‌یابیم: «باب تأکد استحباب زیارت الحسین علیه السلام یوم الاربیین من منتهی و هو یوم العشرین من صفر». تأکد استحباب را که در این‌جا مطرح است، با آوردن روایتی بیان می‌کند. روایت اول از امام حسن عسکری علیه السلام است که فرمود: «علامات المؤمن خمس، صلاة الخمسین، و زیارت الاربیین، والتختم فی الیمین، و تغفیر الجبین، و الجهر بسم الله الرحمن الرحیم»^۵؛ نشانه‌های انسان مؤمن پنج تاست: پنجاه رکعت نماز روزهانه (نمازهای واجب و نافله)، زیارت اربعین، انگشت بر به دست راست کردن، پیشانی بر خاک نهادن و بسم الله الرحمن الرحیم را بلند گفتن.

این روایت گرچه مرسل است، ولی بنابر تسامح در ادله سنن و احادیث من بلغ در بحث مستحبات، مرسل بودن خبر، ضرری نمی‌رساند و مشکلی ایجاد نمی‌کند.

سپس روایت صفوان جمال را از امام صادق علیه السلام نقل و کیفیت زیارت اربعین را بیان می‌کند^۶ و بعد مطلبی است که از «مصباح‌المتجهد» شیخ نقل می‌کند.^۷ فتوای صاحب وسائل در تیرت ابواب کتابش معلوم می‌شود و از اول تا آخر وسائل این‌گونه است. در این‌جا فتوایش این‌طور است: «باب تأکد استحباب زیارت الحسین علیه السلام یوم الاربیین».

این فضیلت زیارت اربعین از قدیم در کتاب‌های روایی مطرح بوده و همه‌جا در اهمیت و فضیلت زیارت اربعین امام حسین علیه السلام به همین روایت امام حسن عسکری علیه السلام که اصل آن در مزار شیخ مفید^۸ و دو کتاب شیخ طوسی (یعنی تهذیب الاحکام^۹ و مصباح‌المتجهد^{۱۰}) است، تمسک کرده‌اند.

اربعین یک نگاه تاریخی صرف نیست؛ بلکه به صورتی مؤثق و گسترده، نگاهی معرفت‌شناسانه است. ما نمی‌خواهیم به صورت صرفاً تاریخی به موضوع اربعین بپردازیم؛ بلکه با نگاهی معرفت‌شناسانه و با مراجعه به «زیارت اربعین» که سفارش اکید امام معصوم و حجت‌الخداست و با دقت در مضامین بلند آن که از امام صادق علیه السلام نقل شده، به آن می‌پردازیم. به این اعتبار، شیعه هویت خود را نیز باید در اربعین جست‌وجو کند. بحث اربعین ابعاد مختلفی دارد. یک بعد آن، اصل زیارت سیدالشهدا علیه السلام در این روز است. بُعد دیگر، مفاد زیارت اربعین است؛ چه آن زیارتی که از امام صادق علیه السلام نقل شده و چه زیارت منقول از جابر و مخصوصاً زیارتی که از زیان امام علیه السلام است، ابعاد بسیار عمیقی را در قالب زیارت فرموده است.

اهل‌بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بر مصائب حضرت سیدالشهدا علیه السلام به مناسبت‌های گوناگون تأکید داشتند. بخشی از خطبه‌های حضرت زینب کبری و حضرت امام زین‌العابدین علیه السلام در کوفه و شام بیان مظلومیت سیدالشهدا علیه السلام و در حقیقت، روضه‌خوانی است. بعد هم که اهل‌بیت در مدینه بودند، در آن‌جا هم مجلس عزای سیدالشهدا پیوسته ادامه داشت؛ به گونه‌ای که امام زین‌العابدین علیه السلام عرادران را اطعام می‌کرد و سنت در نزد شیعیان به از ایشان به یادگار ماند. این مجلس عزا چندین سال به‌طور پیوسته ادامه داشت و یک سال آن، به صورت شبانه‌روزی بود و بنا نقلی دیگر تا سه سال بعد از واقعه عاشورا این مجلس عزا در مدینه برگزار می‌شد.^۱ پس از ایشان، امام باقر علیه السلام وصیت کردند که تا ده سال در منا روضه بخوانند.^۲

در دوره امام صادق علیه السلام فضا بازتر شد و حتی سرودن شعر و مرثی نیز تشویق می‌شد و شعر نقش مهمی در ماندگاری واقعه کربلا و تحریک عواطف دارد. لذا حضرت افرادی مانند ابوعماره منشد^۳ جعفر بن غفان^۴ و ابوهارون مکفوف^۵ را تشویق می‌کند که برای حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام شعر بسرایند. در زمان امام رضا علیه السلام هم می‌بینیم که شاعرانی مانند مثل دعبل خزاعی^۶ برای سرودن اشعار عاشورایی مورد توجه حضرت قرار گرفتند. همچنین استمرار اقامه مجالس عزا در خانه‌ها و بیان فضیلت شعر گفتن در رثای ابی‌عبدالله علیه السلام و رفتن به زیارت آن حضرت در هر شرایط و در مناسبت‌های گوناگون و ترغیب به زیارت اربعین از ویژگی‌های این دوران است.

عنوان «زیارت اربعین» به زمان امام صادق علیه السلام بازمی‌گردد و عجیب این است که با وجود بیم و ترس از حکومت جائز، مردم از امام سؤال می‌کردند که با وجود ترس از خبرنگران و عوامل حکومت، آیا به زیارت حضرت سیدالشهدا برویم؟ و حضرت می‌فرمودند که بروید.^۸ این در حالی است که فقهای شیعه در مسئله حج، یکی از شرایط استطاعت را «تخلیه سرب» بیان فرموده‌اند؛ یعنی باید امنیت باشد و اگر امنیت نباشد، استطاعت محقق نیست؛ اما در مورد زیارت سیدالشهدا علیه السلام حتی با نبود امنیت نیز مردم را ترغیب به زیارت می‌کردند.

از این گذشته، به مناسبت‌های مختلف نیز ترغیب به زیارت آن حضرت شده است. در جلد ۱۴ وسائل الشیعه، در آخر کتاب حج، مناسبت‌های زیارتی سیدالشهدا علیه السلام

حضرت زینب علیه السلام

منادی حماسه عاشورا تا اربعین

به مناسبت ایام اربعین حسینی و نقش حماسه‌آفرین عقیده بنی‌هاشم حضرت زینب کبری علیه السلام در مواجهه با دشمن

حجت‌الاسلام مصطفی محبوب زاده

• برفراز قلای استقامت

کم کم به پایان ایام پر از غم و درد و ماتم اهل‌بیت سیدالشهدا علیه السلام نزدیک می‌شویم و کاروان در مسیر بازگشت به کربلا و مدینه است!

در اینکه کاروان دقیقاً چه روزی از شام خارج می‌شود اختلاف نظرهایی وجود دارد؛ اما در مورد چگونگی خروج تمام مقاتل هم نظرنده که این کاروان هیچ شباهتی به کاروان چند روز پیش- که در زیر آماج طعنه‌ها و توهین‌ها ویا نهایت شکستگی به شام وارد شد- ندارد!

کاروان می‌رود اما هنوز طنین صدای با صلابت عقیده بنی‌هاشم حضرت زینب کبری علیه السلام به گوش می‌رسد که در حضور آن همه سفیر و وزیر و خدم و حشم، شکوه پوشالی یزید را در هم می‌شکند که:

مهلا مهلا، انسبت قول‌الله عزوجل: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُثَمِّلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِّغُسَيْهِمْ ۖ إِنَّمَا نُثَمِّلِي لَهُم لِيُزَادُوا إِثْمًا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ﴾^۱

آرام باش، آهسته‌تر.آیا فراموش کرده‌ای قول خداوند متعال را * گمان نکنند آنان که کافر گشته‌اند این‌که ما آنها را مهلت می‌دهیم به نفع و خیر آنان است، بلکه ایشان را مهلت می‌دهیم تا گناه بیشتر کنند و آنان را عذابی باشد دردناک.

با شجاعت و فصاحت حیدری‌اش، بدون ذره‌ای ترس و تزلزل، یزید را «ابن‌الطفا» می‌خواند و عدل و انصافش را زیر سؤال می‌برد: أَمِنَ الْعَدْلُ يَا ابْنَ الطُّفَاءِ تَخْذِيرُكَ خَزَائِرَكَ وَإِمَاءَكَ وَ سَوْفَكَ بَنَاتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ سَيِّئَاتٍ...؟!^۲

آیا این از عدالت است، ای فرزند بردگان آزاد شده (بردگان آزاد شده رسول خدا صلی الله علیه و آله) ، که تو، زنان و کنیزگان خود را پشت پرده نگهداری ولی دختران رسول خدا صلی الله علیه و آله اسیر باشند؟^۳ و این شجاعت و اقتدار اسطوره صبر و مقاومت، زینب کبری علیه السلام است که در تاریخ می‌ماند و الگویی می‌شود برای تمام انسان‌ها و به ویژه زنان آزاده تاریخ.

امروز می‌بینیم زن فلسطینی را که زینب‌وار بر روی خرابه‌ها و پیکر غرق به خون عزیزانش می‌ایستد و نوای توحید سر می‌دهد، او نیز از حضرت زینب آموخته و می‌داند وعده خداوند حق است و خداوند در کمین ستمکاران نشسته است: ﴿يَوْمَ يُنَادِي الْمُنَادِي اَللّٰهُ اَللّٰهُ عَلٰی السَّالٰمِیْنَ﴾^۴ * * *

کار به جایی می‌رسد که یزید تمام این واقعه را به گردن عبیدالله می‌اندازد تا خود را رها کند...!

و خیلی زود و ناگزیر دستور بازگشت کاروان را صادر می‌کند، اما این بار نه بر شتران بی‌جهاز و در غل و زنجیر که سربلند و پیروز و در نهایت عزت و عظمت...!

هر چند همچنان دردمند و مصیبت زده؛ آخر داغ غم مولایش حسین علیه السلام را مگر می‌شود از یاد برد؟؟! اصلاً تازه این‌جاست که زینب علیه السلام می‌تواند یک دل سیر برای حسینش بگرید، پس امیر قافله را صدا می‌کند و می‌گوید:

ما را از مسیر کربلا ببرید....

• پی‌نوشت‌ها

- آل‌عمران/۱۷۸؛
- خطبه حضرت زینب، بحارالانوار، ج ۴۵، ص ۱۳۴؛
- العوالم، امام حسین علیه السلام، عبدالله بحرانی، ص ۴۲۵.

اشتراک افق حوزه

۵۳۶-۳۲۹۰۰-۲۵

۰۹۱۹۶۹۱۴۴۵۰